

UNITÁRIUS ÉLET

XIV. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

1960. APRILIS HO

1945. április 4.

ÖRÖKÉLET

A béke és szabadság napját hozta el akkor számunkra. Elnémultak a fegyverek és a szovjet hadsereg hősi áldozata nyomán a romok fölött egy új világ körvonalai bontakoztak ki szemeink előtt. Egy világé, amelynek szilárd fundamentuma, támasza és tápköve: a munka. — Megszűntek a kiváltságok, amelyek eladdig lehetővé tették, hogy ember embertársát önző anyagi gyarapodásának olcsó eszközéül használhassa föl. — Másfél évtized tervszerű, szívós munkája a szociális, gazdasági és kulturális alkotások olyan sorát hozta létre, amelyre csak a dolgozók állama képes, amelynek szervező és irányító tevékenységében legfőbb mértéke a szociális igazságosság, ennek megvalósítója pedig a méltóságában és önértékében újjászületett, jogaiban és alkotóerejében megizmosodott, felszabadult ember.

A 15 éves évforduló alkalmából kegyeletos lélekkel áldozunk a hősök emlékének, akik egy új állami és társadalmi rend megteremtéséért áldozták életüket és ragaszkodó szeretettel fordulunk hazánk, a Magyar Népköztársaság felé, amelynek további boldogulásáért fáradozni nem szűnünk meg soha.

Szerte a hazában népünk örvendő lélekkel ünnepelte hazánk felszabadulásának másfél évtizedes fordulóját. — A Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány az évforduló megünnepléséről határozatot hozott, s ezzel kapcsolatban a Szovjetunió és a munkásmozgalom ünnepét, november 7-ét munkaszüneti nappá nyilvánította. Az Elnöki Tanács kitüntetésben részesített olyan dolgozókat, akik példamutató eredményeket értek el a szocialista építőmunkában és a néphatalom erősítésében.

Kedves Olvasóinknak
Istentől áldott húsvéti ünnepeket
kívánunk.

Unitárius Hitvallásunk utolsó tétele így hangzik: „Hiszem az örökéletet.” A hitvallások története azt bizonyítja, hogy a különböző korokban az egyes felekezetek ezzel a kérdéssel foglalkoztak legtöbbször. Értékelhető, mert az életnek egyik legdöbbenetesebb problémája éppen a halál kérdése. Minden más kérdését valahogy, előbb-utóbb, megoldja az élet. A halállal szemben azonban a vallásos szemlélet még mindig meglehetősen tájékozatlanul áll. Ugyanis, amióta a tudomány és az értelem világa előtt — mint valami időemésztette menyasszonyi fátyol, szétmálolt az ég kárpítja, azóta fenn a magasban elveszett a túlvilág helye és az égről odalett a mennyország fundamentuma. S úgy látszik hiába várunk arra a nagy alkalomra is, mikor megszólalnak majd a harsonák; az angyalok riadót fújnak a halottak ébresztgetésére. Ezért bizony mi most már, annyi szomorú temetés után, nemcsak hogy kétségbe vonjuk a testi feltámadást, hanem azt még elképzelni sem tudjuk. Persze ezért sokszor mondogatják is rólunk, unitáriusokról, hogy hitetlenek vagyunk, vallásos szemléletünk csupa negatívum. Az igaz, hogy sok mindent nem tudunk magunkévá tenni a dogmatikus egyházak tanáiból. Azok azonban, akik így beszélnek vagy vélekednek rólunk, nem ismernek minket. Mert az igaz ugyan, hogy mi nem hisszük pl. a szentháromságot; ezzel szemben azonban annál erősebb a hitünk a lényegében és személyében oszthatatlan egy Istenben. Vagy nem hiszünk a testi feltámadásban, viszont annál bizonyosabb a hitünk az élet örökkévalóságában. És ez a hitünk egyszerű, természetes. Nem szorul dogmatételek, egyházi tanok, vagy teológiai érvelések támogatására. Megáll egyedül, önmagában, egyszerűen úgy, ahogy hisszük: az élet örök. És nem azért örök az élet, mert az anyag megmaradásának elve alapján a halálban az ember fizikailag is csak átváltozik — porból lettünk, porrá leszünk —, hanem azért, mert az élet, a lélek, a szellem, melynek a test csak a temploma, az örök lélekből, az örök szellemből, Istenből való s mint ilyen, nem semmisülhet meg. Istenből soha egy porszemnyi sem pusztulhat bele az értelmetlen semmibe.

Azért annak, hogy Húsvét — az élet győzelmének diadalünnepe ilyenkor, tavasz idején köszönt be keresztény életünkbe, nem pusztán dogmatörténeti és teológiai értelme van. Mert mi magunk is valósággal átéljük minden esztendőben az élet megújulásának káprázatosan szép és élményteljes folyamatát. A színtelen, fénytelen téli esendőt felváltja a megújuló élet diadaléneke. Ébrednek, fakadnak a rügyek, csirába szökkennek a magok, zöldül a mező, vidul a határ.

Ilyenkor mindig más törvények hatják át a természetet. Mintha a téli mozdulatlanság, csak arra való lett volna, hogy összeduzzadjanak az erők s íme, most egyetlen verőfényes napon kirobban a soha meg nem szűnő élet boldog csodája: még erőteljesebben, dúsabban kel életre és virul minden. Lerázza magáról a világ a halál esendjét, mozdulatlan merevségét s talán még a porszemek is megélednek, és az élet himnusza zeng a mindenségben.

Ez a külső világ is mellettünk tanúskodik. Nem hal meg, nem semmisül meg semmi!

Hanem az élet örökkévalóságáról, még ennél is meggyőzőbben beszél a mi benső, sajátos emberi világunk, értelmünk és hitünk hangján egyaránt. Az emberi szellem, a lélek alkotó készsége mennyi maradandót alkotott megnyilatkozási lehetőségének minden módján! Az nem lehet, hogy csak az lenne maradandó, mit a szellem, a lélek alkotott s ő maga egy leheletnyi embersors után a halálban végképp megsemmi-

„MIÉRT KERESITEK A HOLTAK KÖZÖTT AZ
ÉLŐT? NINCSEN ITT, HANEM FELTÁMADOTT.”
(Lukács 24,5—6.)

„AZ PEDIG AZ ÖRÖKÉLET, HOGY MEGISMERJE-
NEK TÉGED, AZ EGYEDÜL IGAZ ISTENT, ÉS AKIT
ELKÜLDTÉL, A JÉZUS KRISZTUST.” (János 17,3)

süljön. Az ember, aki az örökkévalóságnak egy bölcső és koporsóköznyit szakaszán rajongó éneke, mestere, sokszor művésze az örökkévaló szépségnek, tisztaságnak, szeretetnek, jóságnak, igazságnak, a becsületnek, a hűségnek, a lélek és a szellem minden erényeinek, élénkli határidőit, elvégzi gigászi feladatait s ezek mint valami mikrolemezek reákarcolódnak, hol a lélekre, hol az anyagra s míg szív dobog, agy gondolkodik, lélek emlékezik, ezek a kis lemezek megmaradnak, élnek, zengedeznek s későbbi nemzedékek lelkét gyönyörűséggel telítik, s ki megalkotta 70, avagy 80 esztendő után — ahogy a zsoltár mondja —, vagy 25—30 év után, ahogy az élet annyiszor mutatja: az ember oda-lesz, megsemmisül, meghal és nincs tovább? — Egész benső világom, értelmem és hitem mintha összefogtak volna, valósággal egyszerre tiltakoznak még a gondolata ellen is s azt mondják: Nem leszek a varázsló nagy fája alatt. A lehullott levél helyén ott van az alvó rügy és csak a tavaszt várja, hogy megnyíljon s kis kapuján az élet ismét ékesen, termékenyen lép be a nagy világba, melyből nem is lépett ki soha.

A megvert, megkorbácsolt, megölt életnek ezt a diadalát élte át az emberiségnek egy kis csoportja, az első Húsvét idején. Ennek boldog mámore hatja át a keresztény ember szívét, lelkét minden esztendőben egyházi életünknek ezen a legszebb ünnepén, azóta is mindig.

Ez a hitünk nyert kiteljesedést és ujjongott fel bennünk ezeréves történelmünk rendjén a legdiadalmasabban 15 évvel ezelőtt, ilyenkor tavasz idején, amikor hazánkban megszűnt a harc. A felszabadító seregek dühörögve győzelemről győzelemre küzdöttek magukat tovább nyugatra, s itt mögöttük ránk szakadt a csend. Kietlen, kopár, összetört és megvert volt minden. Olyan kegyetlen télvilág, melyről úgy érzi az ember, hogy ez már a vége mindennek. Egy ilyen hosszú, véres télnek talán már nem is lesz tavasza soha. Oh, milyen csüggedt és szomorú volt a lelkünk. Amikor először léptünk ki az óvóhely fülledt, sötét, elhasznált levegőjéből, a világosság bántotta a szemünket és körülöttünk még szállt a korom és sűrű pernye szitált a légben. Talán még azt sem hittük, hogy mi magunk élünk. Meghalt az élet s csupa temető körülöttünk minden. A béke napja akkor nyújtotta felénk első sugarait. Nem hittünk abban sem. Nagy telek után a tavasz sokáig hirkózik a hóval és a jéggel. S a mi lelkünkben is a reménytelenség, a csüggedés és a félelem kerge alatt megvonaglott a hit és a remény szunnyadó parazsa s melegen kezdte az erőket, melyeket együtt így szoktunk nevezni: élet. És megjött a tavasz. Először a legöntudatosabbak nőttek ki a romok alól. Példájuk fellelkesített mindnyájunkat, s a csendet egyszerre felverte, betöltötte az építő, alkotó, újjáteremtő munka áldott dühörögése. Sohasem volt még ilyen csodálatos a tavasz. Feltámadott az ember! Fizikailag is, lelkileg is hidal veri maga előtt a szakadék fölé s átment azokon a háborúhöl a békebe, a pusztításból az építésbe, a halálból az életbe. És ebben a megújult, megtermékenyült s tavaszi pompában egyre épülő világban boldogan és még nagyobb bizonyossággal, az élet szeretetével és örömeivel valljuk meg hitünket: „Hiszem az örökéletet.”

Pethő István, püspöki helynök

HÍREK

UNITARIUS VALLÁSOS FELORAT közvetít a rádió május 22-én dé. 8 órakor Huszti János pestiőrinci lelkész szolgálatával.

LELKESZI ÖSSZEJÖVETEL lesz május 24—26. napjain magyarkúti üdülőtelepünkön.

HÚSVÉT MINDKÉT NAPJÁN templomainkban istentiszteletet tartunk, úrvacsoraszentséggel. Atyafiságos szeretettel kérjük hűveinket, hogy az Uraságának megteremtéséhez járuljanak hozzá.

ESPERESI VIZSGALATOT tartott március 27-én a Duna—Tisza közti szlovén-egyházközségben Pethő István püspöki helynök. A vizsgálatot kapcsolatos közgyűlésen az egyházközség tagjai szép számban vettek részt. A közgyűlés előtt gyülekezeti evangélizáció volt R. Filep Imre budapesti lelkész szolgálatával.

DUNAPATAJI EGYHÁZKÖZSÉGÜNK BEN március 26-án gyülekezeti evangélizációt tartott Pethő István püspöki helynök. A szépszámu gyülekezet tagjai evangélizáció után szeretetvendégségen vettek részt.

PESTIÖRINCI EGYHÁZKÖZSÉGÜNK BEN április 3-án tartotta meg Pethő István a szokásos évi vizsgálatot. A déli-estéi istentiszteleti szolgálatot a püspöki helynök végezte. A gyülekezet tagjainak nagy érdeklődése mellett lefolyt közgyűlésen számot adtak az egyházközség múlt évi munkásságáról és az időszerű kérdéseket tárgyalták meg.

A **BRAHMA SAMAJ** egyház vezetősége (Calcutta) melegsavú irásban köszönte meg Egyházközi Tanácsunk újévi üdvözlését.

A **GYULAI** szlovénegyházban Kelemen Miklós lelkész istentiszteletet tartott.

A **FÜZESGYARMATI** egyházközség hívei áldozatos munkával bevezették a viert a parókiaira.

A **LELKESZI NYUGDÍJALAP** 221.274—VIII. számú csekkzámlájára az alábbi újabb adományok érkeztek: dr. Salacz Aladárné 5 Ft, dr. Mátyás Lajosné 10 Ft, dr. Zsákó István, dr. Szendrői Árpádné 100 Ft, Szász Mihály (Szeged) 35 Ft.

A **HÜGYES ENDRE UTCAI** orgona javítására újabban az alábbi adományok érkeztek: N. N. 300 Ft, P. Z. 100 Ft, Belke Tiborné, Ferencz József 50—50 Ft, dr. Benkó Katalin Márta, Deák Ferenc, Pethő István, Sebestyén Istvánné 30—30 Ft, Baksai Áttila, Borbély Pál 20—20 Ft, Jd. P. Buzogány Lajos, Kovács Sándorné, Bíró István és családja 10—10 Ft, Deák Miklósné 5 Ft.

A jószívű adakozót szereti az Úr!

450 év!

Dávid Ferenc születésének 450. évfordulójához érkezünk el. Ezt jelzi számunkra az 1960. esztendő. Emberi kultúránk történelmi mértékével mérve is nagy idő ez a közel félezer esztendő. Magyar népünk történetében pedig sorsdöntő drámai történetek láncolatát jelzi és ebben a folyamatban, amelynek sodrában népünk hajója sokszor zátonyra futott, vagy törést szenvedett, — hogy csak a Dávid Ferenc születését tizenhat évvel követő mohácsi vészre utaljunk, — életmentő, fénylő farszéként emelkedik ki Dávid Ferenc saját korát túlmutató és irányt jelző alakja!

Nincsen e vajon ebben a megállapításunkban egy kis túlzás, vagy unitárius elfogultság, kérdezzhetné valaki? Mert bár ma már senkisé nem tagadja, hogy Dávid Ferenc egyike volt a magyar reformáció hőseinek és az sem vitás, hogy a maga korának különösen az erdélyi fejedelemség területén jelentős súlyú és érdekes személyisége volt, de túlzás lenne azt állítani, hogy viszonylag kevés számú unitárius hitfelelérével, még ma is 450 éves évfordulóján születésének, több lenne Dávid Ferenc, mint egy parányi történelmi és irodalomtörténeti kuriozitás!

Mi erre azt felelhetjük viszont, hogy egy történelmi személyiségnek igazi jelentőségét és súlyát nemcsak az határozza meg, hogy a saját korának

törvényszerűségeire, azoknak alakulására milyen és mekkora hatással volt és hogy ezt a hatást milyen és mekkora intézmények és organizációk őrzik közel egy félevezred múltán is, — hanem az dönti el igazán egy ember valódi nagyságát és jelentőségét, hogy a maga korában hirdetett eszméi, képviselt és megélt elvei, századok múltán is igazságnak bizonyulnak-e, ma is életformáló erejűek-e és azok a gondolatok és eszmék, amelyek az ő életében szubjektív jellegűek voltak, ma az ő személyiségétől függetlenül s általános érvényre igazsággá válnak és hatékonyak. Ennek a szemléletnek tükrében vizsgálva Dávid Ferenc alakját születésének 450. évfordulóján, méltán beszélhetünk arról, hogy Dávid Ferenc korát messze meghaladó farszéként világít és ez a fény kell beragyogja „Dávid Ferenc emlékeztünkét” is!

Melyek voltak azonban azok az eszmék, amelyek a maga korában még csak kuriozitások voltak és ma már természetes és magátólértetődő eszmék? — Elgondolható lenne csak 1588. fordai országgyűlés határozataira utalnunk, amelyben a világon először mondták ki és íktatták törvénybe a lelkiismereti és vallásszabadság elvét. De ezt sokszor elmondottuk már, sokszor úgy, mintha egyebet nem is mondhatnánk Dávid Ferencel kapcsolatban. Pedig ha bármelyik

Az Evangélium fényénél...

„Mi az tehát a mi meg van írva: A mely követ az építők megvetettek, az lett a szeglet fejevé! Valaki erre a kőre esik, szétzúzatik, akire pedig ez esik reá, szétmorzsolja azt. És igyekeznek vala a főpapok és az írástudók kezeit ő reá vetni azon órában, de félének a néptől: mert megértették, hogy ő ellenők mondta e példázatot.” Luk. 20:17—19.

Kétezer éve történt a szörnyű gaztett: az emberi gonoszság keresztre feszítette a legigazabb embert, Istennek legkedvesebb gyermekét. Sokan, sokat tépelődtek a letűnt századok során, ott gyötör a kérdés ma is a lelkek mélyén: meg kellett halnia Jézusnak a kereszten? Meg! Állítja határozottan az ortodox teológia, hogy halálával, hogy kiontott vérével megváltja az embereket bűneik következményeitől s megbékítse a haragos Istent a bűnbe merült ember-világgal.

Elfogadod — testvérem — az ártatlan vér váltását a bűnökért, melyek a te bűneid? És mi történt Isten egyetemes, minden gyermekére kiterjedő szeretetével? Mi van az embermilliárdokkal, kik a golgotai borzalmas emberáldozat megtörténte előtt éltek és haltak meg? Mind a „külső sötétségben” gyötrődnek? És a ma élő százmilliók, kik nem ismerik az üdvözülés lehetőségének ezt a dogmáját vagy nem fogadják el a kiontott ártatlan vér üdvözítő erejét? Mind elkárhoznak? Ezért kellett meghalni Jézusnak? De hiszen akkor — mondhatná valaki — bírái, gyilkosai, mind derék emberek lehettek, kik Isten rendelését teljesítették és közreműködtek, hogy a haragos Isten megbékülhessen a bűnös világgal.

Ezzel a nyakatekert, tisztán emberi érdekeket szolgáló érvelésekkel szemben mi az evangéliumok Jézusának beszédére hallgatunk, aki az égi Atya jóságáról, irgalmáról és hosszú türeléséről beszélt a népnek. Aki szüntelen egy szerető Isten-atyáról tanított, aki boldog örömmel öleli keblére megtérő, „tékozló fiát”, s aki szüntelen várja, hogy haragos gyermekei tévedéseiket, botlásaikat felismerve visszatérjenek hozzá és megbéküljenek vele. Mert nekünk van szükségünk — testvérem — a megbékülésre, nem Istennek, aki örök és változhatatlan: jóság és szeretet.

De most az akkori helyzet józan mérlegelése mellett próbáljunk felelni a kérdésre. Nem kerülhetne volna el valamiképpen Jézus a halált? Feltehető, hogy a sötétség védelme alatt eltávoztatható volna a Getse-máné kertből. Visszavonul a nyilvános szerepléstől. Megszakítja a kapcsolatot a néppel. Hiszen ezt kívánták tőle a hatalom urai is. És mégsem így történt. Pedig Jézus jól ismerte népének történetét, tudta, hogy mi vár Isten küldötteire. Mindezek dacára megrendíthetetlenül erős volt lelkében az elhatározás, hogy Istennek az ember iránti változatlan szeretetéről bizonyosságot tesz ember-testvérei előtt, mégha a halállal kell is szembenéznie.

Virágvasárnapja után már tisztán látta a helyzetet. Hallgatói sorában felismerte a farizeusokat és a papokat, kikről tudta, hogy nem tanulni jöttek hozzá, hanem azért, hogy kérdéseikkel törbe csalják és megügassák a tömeg bizalmát.

Ekkor határozta el, hogy a gonosz szőlőművesekről szóló példázatában értésükre adja, hogy ismeri aljas terveiket. Nyíltan a szemükbe mondja: Hiába öltetek meg a prófétákat, hiába pusztítjátok el Isten küldöttjét, de az én tanításaimnak igazságát meg nem ölhetitek, mert az én beszédem élet és megmarad mindörökké. Isten lélek, ki nem lakik kézzel csinált templomban. Inkább omoljon össze a ti fényes templomok, semhogy egy is elvesszen az Isten után vágyó lelkek közül. Isten előtt egy megtérő bűnös nagyobb érték, mint a ti törvényeitek vagy mint a világnak minden törvénykönyve. Isten országát csak szolgálattal lehet felépíteni. Mikor látta, hogy csak egy út áll előtte az ember meggyőzésére, hogy a jóság túléli a gonoszságot, hogy a szeretet győz a gyűlölet felett és hogy az igazságot keresztre lehet feszíteni, de megölni nem: vállalta bátran isteni küldetését.

Az evangéliumok Jézusa felel neked — testvérem — „Meg kellett halnom és ezért kellett meghalnom a kereszten!” Felelete komoly figyelmeztetés mindannyiunk számára. „Szörnyű pusztulás fenyegeti világotokat, ha egyéni érdekeiteket nem tudjátok az összesség érdekeivel egyeztetni. Ma mindenkinek eslekednie kell. Ne kérdezd, hogy hol és mit, hanem dolgozzál ott, ahol vagy és tégy annyit, amennyit tudsz. Ne temessétek el lelketeknek azt a gyönyörű szép világát, melyben minden jóság erény: bűn, ha nem teszszük meg azt, mit önerőnkben bízva megtehetünk!”

Györfy István

könyvébe csak belelapozunk is és elolvassuk egy-egy nagyszerű gondolatát, érezzük, hogy egy nemes gondolat és lelki világ emberének korát messze meghaladó és a mában kiteljesedő igazságainak szíve dobog, szelleme árad. „Krisztus Országáról” és „Az Antikrisztus Országáról” írt könyveiben például ilyen sorokat olvashatunk: „A szellemi harc földi fegyverekkel vívása örültség!” „A vétkek ellen erénnyel kell küzdeni, a rosszat ellenkező szerekkel gyógyítani, a tudomány űzze el a tudatlanságot!” „A tanítás tisztét nem lehet bakóra bízni s hiábavaló a kehely külső megtisztítása, míg belsője ronda!” Egyik önvédelmi iratában Dávid Ferenc a jézusi „Istenországa” eszméjével kapcsolatban elemzi Mózes egyházi és polgári törvényadó és közösség szervező tevékenységét, majd abban összegezi a helyes állásfoglalás és szemlélet lényegét, hogy arra nézve Jézus ezen szavainak kell irányadóknak lenniök: „A régiék elmúltak, mindenek megújultak!...” Egyik iratában Dávid Ferenc reformatori fejlődésének egyik indokát: „Az idő szelleme megváltozásában” jelöli meg! Dávid Ferencnek egész teológiájában és világnézetében egyetlen olyan pontot találunk, amely formálisan teljesen a maga korához és annak hiedelméhez köti. 1570. évre várta a végítélet napjainak bekövetkezését, de ez a várakozása János jelenésekről írott könyve 18. részén alapult! Ez a „tévedése” Dávid Ferencnek azonban azt a vágyát tárja elénk, amely

a XX. század emberének is vágya és akarása, mert ez a jánosi látomás arról beszél, hogy „...oly békesség lesz a földön, ami még nem volt, mert akkor minden fegyvernek meg kell égettetnie, a szabályból szántóvasak lesznek, a háborúság megcsendesedik!” Azt hiszem, hogy Dávid Ferencnek ezt a korhoz kötött tévedését is meg kell értenünk és bocsátanunk éppen nekünk ma élő nemzedéknek, akik ujjongó örömmel fogadtuk a hírt, hogy az Egyesült Nemzetek asztalára ennek a gondolatnak jelképes szobrát helyezte el egy szovjet művész alkotásaként, éppen a világ legjobban felszerelt hatalmának, a Szovjetunió első embere, ugyanaz, aki éppen napjainkban a franciaországi Nimes-ben is így vallotta hitét: „Mély meggyőződésem, hogy a francia parasztok, és minden dolgozó ember, forrón óhajtják a békét, nyugodtan akarnak munkálkodni a földéken, a műhelyekben, a hivatalokban, gyűlölet és ellenségeskedés nélkül gondolnak egymásra!”

Örvendünk, hogy ma 450. születési évfordulóját Dávid Ferencnek úgy tudjuk megünnepelni, hogy azokat az igazságokat és eszméket, vágyakat és reményeket, amelyekért életét is odaáldozta dicső emlékeztető első püspökünk, ma népünk életében, a világ reménységeiben, a legjobbak harcában és törekvéseiben tudjuk tisztelni és követni.

R. F. I.

Rakow

E kis rajz alcímével oda lehetne írni, egy város születése és százéves története. Az alábbiakban ennek a lengyel áriánusok történetében igen jelentős szerepet játszott városkának az életéről szólnunk.

A lengyel reformáció kezdeti szakaszában, úgy a jobb, mint a bal oldalról éveken át kísérlet történt a több ágra szakadt protestantizmusnak az egységesítésére. E törekvések végül is természetesen zátonyra futottak. 1570-ben az orthodox protestánsok három ága Sandomierz-ben konszenst kötött, amelyből az akkori ecclesia minor, kisebb egyházak nevén ismert különféle áriánus mozgalmakat kizárták. Mire ez az egység létrejött a lengyel áriánusok előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy most már nemcsak a katolikusok, de a többi protestáns oldaláról is csak támadást várhatnak. A krakkóiak már égni érezték a lábuk alatt a talajt.

Sieninski Jan kalvinista mágnás felesége hithű áriánus volt. A zarnowi várnagy, hallgatva felesége siránkozásaira, a bajbajutott áriánusok segítségére sietett. Birtokán egy új várost alapított, melynek alapító levele a legszélesebb vallásszabadságot biztosította. Az új város a patrónus asszony nemesi címerében található rák (lengyelül rak) után a Rakow nevet kapta (latinul Racovia). A városka Sandomierztől mintegy ötven mérföldnyire nyugatra a Czarna folyó mentén feküdt, jó földje, tavak, a területet körülölelő erdők kedves és kellemes környezetet adtak. Az új településből hamarosan városka lett. Az ország minden vidékéről jöttek azok, akik az új otthonban vallási nézeteiket gyakorlatilag is megvalósítani akarták, s azon fáradoztak, hogy Istenországát itt a földön valósítsák meg. Az új telepések között találjuk a lengyel áriánus papok közül Paulit, Schomant, Czechowiczot, Mundiust a messzi litván vidékről és másokat. A Kujawy környéki lengyel birtokos Niemojewski az egyetlen a vagyonos nemesek közül, aki valóban levonja az elvek következményeit és jobbágyságot felszabadítva, birtokát elajándékozva ide költözik, hogy a jövőben két keze munkájából éljen. Jöttek szegények és üldözöttek, mesteremberek is számosan, így a városka mezőgazdasága és ipara hamarosan megerősödött. A papok közül maga Pauli is ilyen példaadással járt elől és tízed vagy más jövedelem igénylése nélkül keze munkájából élt. A munka utáni szabad idő a vallási vitatkozások vég nélküli tengerébe fulladt. Egyesek csak a felnőtt korban megkeresztelkedettek ismerték el a gyülekezet tagjainak. Czechowicz és társai elköltöztek, Pauli befolyása is csökkent. Az egyenetlenkedések olesitultak s 1572 táján Rakow már a lengyel áriánus mozgalom elismert szellemi központja. Az 1580-as évek derekán a tatár beözönlés és a katolikus nyomás következtében megszűnnek a pinczowi és a lewartowi áriánus iskolák. Így szükségessé vált a mozgalom számára új iskola létesítése. Magától értetődő, hogy az új iskolát Rakowban létesítik. Az iskola első patrónusa Sieninski Jakab, a város alapítójának fia, aki, mint a lengyel királynak az erdélyi fejedelmi udvarnál akkreditált követe, itt ismerkedett meg az unitarizmusmal, s lett annak követőjévé. Sieninski hoz áldozatot az iskola felépítésére s 1602-ben gazdag alapítványokat tesz a fenntartásra.

Ebben az iskolában igen sok nem áriánus szülő gyermeke is tanult, még katolikusok is küldik ide gyermekeiket, mert itt többet és egy kicsit másként tanulnak, mint a korabeli többi közép- és főiskolában. Itt is megtanulják a diákok a kor divatos humanista tudományát, de két jelentős dologban többet is tanulnak. A növendékek a felsőbb években megtanulják az érvekkel való vitatkozás tudományát s általában a szónoklásban, előadásmódban is kiképzést kapnak. Ezen felül minden diáknak mesterséget kell választania s el kell sajátítania stúdiumának ideje alatt az egyik ipari szakmát is.

Az iskola fénykorában, a XVII. század első tizedeiben a növendékek száma megközelíti az ezret. A tanárok közt számos külföldi is van, főként németországi menekültek, akik szabadulni felfogásuk miatt kell otthagyniuk eddigi munkahelyüket. A növendékek közt sok az erdélyi, cseh-morvaországi és németországi diák. Utóbbiak olyan sokan vannak, hogy évenként át délutánonként a vasárnapi istentiszteletet ezek részére német nyelven tartják.

A városka lakóinak a száma a XVII. század elején már 20–30 000 közt mozgott. Fejlett ipara van, papírmalmok, ruha, cserépedény és késesipara igen fejlett és messze földre szállítanak. Igen jelentős nyomda is létesült, 1585-ben ide menekült a krakkói nyomdász A. Rodecki, akinek nyomdáját veje Sternacki Sebestyén igen magas szintre fejlesztette. E nyomda munkáinak a lengyel nyomdászat történetében előkelő helyük van, több, mint ötszáz áriánus könyv, vitairat jelent meg az évtizedek során.

Ez az a kor, amikor a várost a történetírók a sarmata (lengyel) Athénnek nevezik. A nyugalom és a biztonság érzete a város lakóinak egy részét elbizakodottá tette. A jezsuiták által vezetett katolikus ellenreformáció évek óta arra várt, hogy mikor lehetne e várost is megtámadni. Az ürügy egy egyszerű diáksíny volt. A rakóvi iskola néhány kiránduló diákja megdobált egy Krisztuskeresztet, mely a szomszédos város felé vezető úton, már a város területén kívül feküdt. Ezt az eseményt az ellenreformációs támadás felnagyította, országos botrányt csinált belőle. Annak ellenére, hogy a diákokat megfenyítették, később egyik tanárjukkal együtt el is távolították, a támadások tovább folytatódtak. Az ügyet végül is a krakkói püspök javaslatára a király és a szenátus elé vitték. Időközben a vádat megtoldták azzal, hogy a rakóvi áriánus sajtó most készül egy a katolikus hitet kigúnyoló mű kiadására. Felesleges a hosszadalmas tárgyalásokat, jóindulatú támogatásokat és a sok sok ellenséges vádat részletesen ismertetni. A szenátus végül is a város birtokosát, Sieninskit, maga elé idézte, és őt tette felelőssé a történetekért. Sieninski ugyan kegyelmet kapott, de az ítélet szerint az iskolát négy hét alatt be kell zárni, az iskola növendékei, tanárai és az áriánus papok kötelesek ezen idő alatt elköltözni a városból. Az áriánus sajtót azonnal bezárták és kimondták, hogy e nyomda termékei, bárhol is találhatók azok, szabadon megsemmisíthetők. Az áriánus gyülekezet tagjai a lerombolt templom helyett újat építettek a szomszédos Radostów nevű faluban, ahol a gyülekezet még 14 évig tovább élt, s azután lassan szétszóródott.

Zadzik katolikus püspök 1640-ben a lerombolt áriánus templom helyén új katolikus templomot építtetett, s ezzel az áriánus Rakow sorsa beteljesedett. A városka áriánus lakói három évi haladékosan kaptak házaik és vagyonuk rendezésére. Az elhagyott városkában nagyon sok zsidó telepedett le, de jelentőségét elvesztette és a két háború közötti időben mindössze 1000 igen szegény földmivelő lakója volt. Az egyik ott járt unitárius történetíró feljegyezte, hogy a XX. század első évtizedeiben mindössze néhány név, mint drukarnia (nyomda) papierna (papírmalom) és bursa (diákkollégium) őrzi az egykori áriánus emlékeket.

A szocialista lengyel állam néhány régi áriánus templomot, megmentett a végleges pusztulástól, amikor azokat műemlékként, államköltséggel az elmúlt évek rendi helyreállította, köztük a jelentős szerepet játszott pinczowi gyülekezet templomát is.

Ferencz József

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos a Magyarországi Unitárius Egyházak Felelős szerkesztő és kiadó: Pethő István.

Evi előfizetési díja 12 forint.

Budapest, IX., Högyes Endre utca 3.

Táv.: 137–186. Csekk.: 50-561.

604816/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest.